Ecaterina PLEŞCA
Institutul de Filologie al MECC
(Chişinău)

ROMÂNESCUL *MĂTURĂ*: ABORDARE COMPARATIV-ISTORICĂ

The Romanian word *broom*: comparative-historical approach

Abstract: This article treats of problems related to the etymologization of the Romanian appellative *broom*. It contains information concerning its presence in the contemporary Romanian language, there are given attestations and etymological solutions of the word. There are presented the correspondents of the Romanian *broom* in Slavic and Baltic languages, derivational and semantic aspects.

Keywords: meaning, etymology, semantic evolution, regionalism, territorial spread, lexical-semantic concordance etc.

Rezumat: Articolul tratează probleme legate de etimologizarea apelativului *mătură* din limba română. Sunt aduse date referitoare la prezenţa lui în limba română contemporană, atestări şi soluţiile etimologice ale cuvântului. Sunt prezentate corespondentele rom. *mătură* în limbile slave şi baltice, aspecte derivaţionale şi semantice.

Cuvinte-cheie: semnificaţie, etimologie, evoluţie semantică, regionalism, răspândire teritorială, concordanţă lexico-semantică ş.a.

1.1. Unul dintre cuvintele cu etimologie încă neelucidată în istoria limbii române mai rămâne a fi cuvântul *mătură* (regional: *măture, mătără, motără, mătârî*) explicat de dicţionare prin „Obiect de uz casnic, în forma unui mănunchi, făcut din tulpinile plantei cu acelaşi nume sau din nuiele, paie etc. cu care se curăţă o suprafaţă” (DEX); „Obiect de uz casnic, în forma unui mănunchi, făcut din nuiele, paie etc. cu care se curăţă gunoiul” (DLR, MDA).

Potrivit surselor lexicografice, regional cuvântul *mătură* are şi semnificaţiile: (prin Transilvania) „bidinea”, (în Banat) „unealta cu care se amestecă în laptele pus la fiert, în laptele în care s-a pus cheagul etc.”. Regional, unele dintre semnificaţiile sale le au derivatele *măturică*, *măturice*, *măturiţă*, *măturişcă*, *măturoi* ş.a. (DLR).

Prin Banat, deseori articulat, denumeşte un „Dans ţărănesc care se joacă în perechi, unul dintre dansatori ţinând în loc de parteneră o mătură” [dans cunoscut şi la est de Prut], precum şi „Melodia după care se execută dansul «Mătura». Figurat şi depreciativ, *mătură* apare cu semnificaţia «barbă mare» (DLR, MDA).

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Ar fi de remarcat că prin *măturică* sunt desemnate mai multe plante mlădioase şi bogat ramificate (*mălaiul tătăresc*, *meiul tătăresc*, *tătarca, sorgul, bălurul, flocoasa* ş.a.) întrebuinţate de-a lungul timpului la confecţionarea obiectului în discuţie. Pentru exemplificare cf.: „Mătura, măturica (*Kochia scoparia*) creşte sub formă de tufă, dintr-un hluj, crăcoasă, naltă ca de un metru… şi cu ea se mătură casa” [Şez. XV, 81; după DLR/M, p. 329]. O altă parte dintre plantele cu o asemenea creştere folosite la măturat conţin apelativul *mătură* (sau derivatele sale) în denumirile lor compuse: *mături-de-grădină*, *mături-de-ţară*, *mături-de-casă* („Plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu frunze verde-deschis, cu flori verzi abia vizibile, folosită şi la curăţat”), *măturice-cu-bob-negru* („Plantă înaltă până la doi metri, cu frunze late şi tulpina bogată în materii zaharoase, utilizată la confecţionarea măturilor”), M*ăturică*, *Mătura-Maicii-Precista* sau *Mătură-turcească*, *Mătura-raiului* „năfurică”, „floarea-raiului”, *mătură-albă* ş.a. (MDA, p. 1464).

Vechimea şi uzul larg al cuvântului în limbă este dovedită şi de numărul mare de derivate pe care acesta le-a dezvoltat de-a lungul timpului (*măturică*, *măturice*, *măturea*, *măturiţă*, *măturuţă*, *măturoi*, *măturişcă*, *mători*, *măturiş*; a *măturá*, *măturat*, *măturare*, *măturătură*, *măturător*, *măturătoare*, *măturar*), dar şi faptul că intră în structura unui şir de locuţiuni verbale, expresii idiomatice, cf.: *a da cu mătura* „a mătura”, *a ajunge cu mătura* (pe cineva) „a lovi, a bate (pe cineva)”; *a umbla cu mătura* / *măturica* „a se linguşi” (MDA); *a umbla ca mătura* „a umbla repede, a fi iute în mişcări; a fi harnic”; *a se lua cu mătura (după cineva)* „a alunga, a goni, a face (pe cineva) să plece, a pune (pe cineva) pe fugă”; *a pune mâna pe mătură* „a ameninţa”, *a-i arăta (cuiva) mătura* „a ameninţa (pe cineva)”, „a-i sugera (cuiva) să plece”, *ciot de mătură* sau *coadă de mătură* „om de nimic” ş.a.

Pentru a întregi imaginea realiei desemnate în limba română prin cuvântul *mătură*, dar şi pentru a completa datele privind confecţionarea şi aspectul ei exterior, vom aduce ghicitoarea: *Şi sucită, Şi-nvârtită, Şi ţăpoasă, Noduroasă.* (*Mătura.*) (după DLR).

1.2. Potrivit surselor, cea mai veche atestare a cuvântului *mătură* o avem în *Letopiseţul Ţării Moldovei* a lui Ion Neculce: „Au oborât pre turci ca cum i-ar mătura cu o mătură.” (după DLR VI, p. 328-329). Anterior acesteia, în *Psaltirea Hurmuzachi*, este atestat derivatul *a mătura*: „Prahul acela ce-l mătură vântul despre faţa păm(â)ntului” (după DLR VI, p. 327-329). Tot din secolul al XVI-lea îşi au primele atestări derivatele *măturiţă* (1570) şi *măturat* adj. (1574) [MDA I, p. 1464].

2.1. Pentru a-i explica originea, rom. *mătură* a fost pus în relaţie cu lat. *metula* – derivat diminutival format de la *met* „con, prismă”, „orice obiect de formă conică (stog, căpiţă, par, caş etc.)” (Ernout–Meillet, 401) – care însă nu satisface semantic, dar nici motivaţional, deoarece, la originea sa, obiectul *mătură* a fost un mănunchi de plante (mlădioase şi cu o creştere densă) de mărimi şi forme variate.

2.2. O altă soluţie etimologică propusă pentru acest cuvânt porneşte de la limbile slave –sl.v.**метьла*, (cf. şi bg. *метла*, scr. *мéтла*, rus. *метла* ş.a. „târn, mătură”). Însă cuvântul românesc nu se explică prin sl.v. **метьла* (< vb. sl.com. *meto*), **metti* > *mesti*; (cp. lit. *mesti*, *metu*)) [1, p. 30]. Potrivit reputatului slavist român Gh. Mihăilă, soluţia dată „întâmpină dificultăţi fonetice, întrucât limba română nu are nici un împrumut

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

slav sigur cu vocalele ultrascurte în poziţie neintensă (cu atât mai mult din slava comună timpurie, cu *ĭ*, *ŭ*" [> ь, ъ] [2, p. 201]. Cum bine se ştie, împrumuturile de origine slavă, pătrunse în română, îşi păstrează sunetele, în genere, neschimbate [3, p. 219-220]. De aceea, E. Petrovici ş.a. au recurs la faza anterioară reducerii vocalelor slave *u* şi *i*, anume la sl.com. **metьla* < **metula* admiţându-se pătrunderea acestuia în latina dunăreană [1, p. 30; SDE, p. 273]. În cercetările sale privitoare la elementele slave în limba română, Emil Petrovici arată că *mătură* a pătruns în latina orientală, alături de *şchiau*, *jupân*, *stăpân*, *stână*, *smântână*, *măgură,* la o etapă anterioară dezmembrării limbii române în dialecte [4, p. 374]. Prin urmare, ele ar servi dovada unor contacte cu protoslavii în perioada de formare a limbii române, acestea suportând aceleaşi modificări ca şi fondul moştenit. Tot Petrovici precizează: cu excepţia lui *şchiau*, tratarea lor ca elemente de împrumut în limba română nu este justificată [ibidem]. N. Raevschi susţine că dacă nu pornim de la formele slave relevate, ci de la prototip, adică de la protosl. **metula*, apoi, ţinând cont de caracteristicile fonetice ale elementelor lexicale moştenite, suntem în drept să conchidem că cuvântul *mătură* este moştenit din latina balcano-dunăreană în care a pătruns din protoslavă [3, p. 219-220]. Respectiv, în „noile condiţii lingvistice" cuvântul dat „suferă aceleaşi transformări fonetice ca elementele fondului de origine latină propriu-zisă: trecerea lui *-l-* intervocalic la *-r-* etc. [3, p. 220; SDE, p. 273].

2.3. Mai mulţi cercetători (Th. Capidan, S. Puşcariu, I.I. Russu, Gh. Mihăilă, Gr. Brâncuş, H. Mihăescu, Gh. Ivănescu, I. Kalujskaia) îl includ printre cuvintele probabile autohtone [2, p. 201] – ipoteză plauzibilă, dată fiind prezenţa în albaneză a corespondentului *nétullë, nétull, -a* s.f. „broom (= măturice); mătură" [5, p. 315; 6, p. 341]. Or, metoda comparării cu albaneza este considerată cea mai sigură pentru identificarea cuvintelor moştenite din substrat. Potrivit specialiştilor, nu poate fi vorba de împrumut – în elementele autohtone din limba română lui *-r-* intervocalic îi corespunde fonetismul *-ll-* din elementele corespunzătoare din albaneză. [7, p. 180]. Mai mult ca atât, corespondentul albanez confirmă observaţiile făcute de Gr. Brâncuş asupra semanticii lexicului autohton al limbii române: „Între elementele de substrat din română şi corespondentele lor albaneze există, în general, o coincidenţă semantică" [8, p. 175]. Chiar şi la cuvintele care „se găsesc la o distanţă semantică mai mare" relaţia se păstrează [ibid.]. După acelaşi autor, în cercetarea etimologică aceste deosebiri de ordin semantic nu reprezintă dificultăţi de neînvins [ibid.].

3.1. Întrucât selectarea materialului pentru cercetarea etimologică a unui cuvânt prevede drept condiţie obligatorie cercetarea lui teritorială în cadrul limbii, mai jos ne vom referi la unele date ce ţin de răspândirea apelativului *mătură* în spaţiul de limbă română. Or, aria de răspândire a fiecărui cuvânt este una dintre datele importante ale etimologiei acestuia: „Examinând cuvântul, noi trebuie să ne întrebăm ce loc ocupă acesta pe hartă, în geografia lexicului." [9, p. 383]. Apoi, dacă îl examinăm ca produs al substratului – locul lui în lexicul limbilor indoeuropene (chiar dacă aceasta din urmă, spre regret, este prea vagă [ibid.]).

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

3.2. Desemnând unul dintre obiectele casnice cele mai uzuale, apelativul *mătură* este înregistrat pe întreg spaţiul românesc. Cuvântul este cunoscut în toate dialectele limbii române aflându-se în uz şi la românii din sudul Dunării: ar. *métură* „mătură", „ramură de brad (cu care se mătură)"; (fig.) „barbă"; megl. *metură* „mătură", (fig.) „barbă", *metură măroasă* (din pădure) [= târn]; istr. *meturę* „Bürste" („perie"), „mătură" [10, p. 143; 11, p. 188]. Th. Papahagi dă pe *metură* drept sinonim pentru *brad*. Însă la Turγea nu se zice : *scî'ndurĭ di metură*, ci *scî'ndurĭ di brad* [12, p. 217, 679-780].

Prezenţa apelativului *mătură* în toate dialectele limbii române constituie un fapt foarte însemnat – cuvântul a fost bine cunoscut până la dezmembrarea dialectală a românei.

3.3. Pentru dialectul dacoromân vom aduce doar fapte de limbă înregistrate de dialectologi în atlasele lingvistice, texte dialectale şi în *Dicţionarul dialectal,* surse elaborate în Republica Moldova.

Potrivit datelor prezentate în ALRR. Bas. apelativul *mătură* a fost înregistrat ca varietate diatopică pentru planta din care se fac mături de măturat în casă (pct. 217, 219, 222), *mături* pl. (pct. 3, 8, 16, 190); apoi în îmbinarea *mălai de mături* într-o bună parte dintre localităţile anchetate (pct. 18, 21-23, 26, 27, 35, 66, 74, 77, 81, 112, 141, 153, 174, 177-179, 182, 183-186, 213, 215, 207, 217, 219, 222, 225 ş.a.) [ALRR. Bas. IV, h. 475].

Date fiind unele similitudini privind structura şi funcţia anumitor obiecte, ca varietăţi diatopice pentru „grapa de spini" (întrebare: „Cum îi ziceţi la unealta de spini, pe care o folosiţi după ce aţi arat la netezirea pământului şi la acoperit seminţele?") au fost notate *mătură* (pct. 104), şi derivatele sale *măturătoare* (pct. 83, 88) şi *măturoi* (pct. 100) [ALM II, h. 850]. Pe aceeaşi hartă, ca varietăţi diatopice, mai sunt notate îmbinările: *grapă de spini* (pct. 1, 2, 3, 86, 89, 94, 95, 103, 104, 105, 236); *spini în grapă* (pct. 4), *grapă de mărăcini* (pct. 7 (doar auzit), pct. 107); *grapă de nuiele* (pct. 13, 81, 92); *grapă de porumbei* (pct. 30, 42, 82, 96, 113); *grapă de crengi* (pct. 36 (cu menţiunea: era demult), 64, 75), *grapă de vergi* (pct. 92); *grapă de vişin* (pct. 136) [ALM II, h. 850] – care conţin date importante extralingvistice în ceea ce priveşte materia din care este confecţionată realia. Faptele date au putut juca un rol important la momentul nominalizării obiectului (obiectelor). Or, determinativul indică clar asupra materiei prime din care era confecţionată grapa de spini, similare sau identice celei din care era confecţionată şi *mătura* sau *măturoiul* (târnul).

Un alt aspect care se cere a fi remarcat aici este precizarea făcută de informatorii din mai multe localităţi (pct. 93, 193, 194 ş.a.) că *grapa de spini* o legau în urma *grapei* (boroanei de lemn cu colţii de fier) [ALM, vol. II, h. 850], aceasta având funcţia de a sfărâma/mărunţi bulgării şi de a netezi pământul prin „a-l mătura", acoperind, în acelaşi timp, seminţele. Prin urmare, desemnarea grapei de spini prin *mătură, măturoi*, *măturătoare* este bine motivată de operaţiunea la care servea, precum şi de materia primă din care era confecţionată, de aspectul ei exterior.

Dicţionarul dialectal înregistrează cuvântul examinat în îmbinarea *mătura-vrăjit*ʷ*oarii* cu sensul „boală a copacilor din pădure" notată în localitatea Şoldăneşti [DD, III, p. 111], se are în vedere arbustul multianual, cu frunzele veşnic verzi, semiparazit, care se dezvoltă pe tulpinile/ramurile copacilor fructiferi, de foioase şi conifere, ramificându-se puternic capătă forme sferice de diferite dimensiuni [13, p. 36].

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Dintre derivate dicţionarul aduce diminutivalul *măturiţă* cu semnificaţiile „parte moale şi mătăsoasă care creşte în vârful stufului” notat în s. Leordoaia, Călăraşi; „plantă erbacee, bogat ramificată din care se fac mături pentru ogradă (*Kochia scoparia*)” notat în satele Spicoasa şi Badicul-Moldovenesc, Cahul; s. Coştangalia, Cantemir. [DD, III, p. 112]; şi augmentativul *măturoi* (cunoscut cu semnificaţiile „mătură mare”, în special „mătură de nuiele (folosită la ţară)”, „târn”, DEX) cu care se mătură prin curte, explicat în DD prin îmbinările: *mătură de ogradă*, *mătură de arie*, *mătură de măturat ograda* (*~ prin ogradă*), *mătură de măturat pe afară*, *mătură di-afară*, *mătură de obor*, *mătură de ocol*, *mătură de harman*, *mătură de deal* [DD, III, p. 112].

Din textele dialectale am selectat două exemple relevante în ce priveşte materia primă din care erau confecţionate măturile: „A şinşia vozrast [= vârstă, perioadă de creştere la viermii de mătase] gătem pocloniş’’ [= măturiţă, tufe pe care se urcă viermii pentru a împleti gogoaşa], ca ii când or sta di mâncat… hrana lor trebu sî ai gata di măturiş’’, când s-or prind[i] a traj’’i la-nvălit.” [TD, II/1, p. 198, Tocmazea, pct. 149] şi „[Grâul] Al aléjim di pliavî, vot, ş-apu, pi urmî, strânj’’im grâu ş’’iala curat, dípi faţari. Al măturăm. Mătur[i] fáş’’im di biriozî [= mesteacăn]. Ş-al măturăm, ş-al suim îm pod, al măsurăm cu baniţa…” [TD, II/1, p. 292; Kişineovka, pct. 236].

Din faptele de limbă română aduse mai sus, inclusiv cele dialectale, referitoare la apelativul *mătură* şi realiile desemnate de acesta, ar fi de remarcat reflectarea clară a relaţiei obiectului sub forma unui mănunchi (din tulpini de plante, crenguţe, vergele sau nuieluşe) cu plantele/crengile flexibile şi mlădioase care puteau fi folosite în acest scop sau în scopuri similare. În acest sens cf. situaţia din aromână, în care apelativul *metură* a ajuns să desemneze ramura de brad (cu care se mătură), apoi înşişi bradul (ca arbore, cu crengi mlădioase şi stufoase folosite la măturat; mai cf. şi *metură măroasă* (din pădure) [= târn], adică *măturoi* făcut dintr-un măninchi de crengi sau nuiele tăiate din arborii ce cresc în pădure). O situaţie similară o avem în dacoromână, în care prin *mătură* sunt desemnate plante mlădioase şi bogat ramificate numite *mături* (*mălaiul tătăresc*, *meiul tătăresc*, *tătarca, sorgul, bălurul, flocoasa* ş.a., a se vedea supra) unele dintre ele cultivate cu scopul de a fi utilizate la măturat. Pentru exemplificare cf.: „Mătura, măturica (*Kochia scoparia*) creşte sub formă de tufă, dintr-un hluj, crăcoasă, naltă ca de un metru… şi cu ea se mătură casa” [Şez. XV, 81; după DLR/M, p. 329].

Şi în cazul lui *mătură*, în linii mari, derivatele păstrează semnificaţiile cuvântului-bază comportând anumite nuanţe (seme) suplimentare.

Aşadar, avem de faţă un model cultural reflectat în limbă. Or, prin *mătură* sunt desemnate mai multe plante întrebuinţate de-a lungul timpului de localnici la confecţionarea obiectului în discuţie.

Apelativul *mătură* trebuie considerat, la originea sa, un substantiv colectiv?

4.1. Potrivit literaturii de specialitate, în etimologie nu putem vorbi despre modele de etimologizare. Fiecare cuvânt prezintă un caz individual pentru etimologie. Iar în fiecare caz individual îmbinarea mijloacelor de analiză este alta, nu rămâne neschimbată. Mai mult, se întâmplă ca etimologia să se afle în dependenţă de datele extralingvistice. Rom. *mătură* este unul dintre cuvintele care pot fi etimologizate doar pe un fundal istoric şi cultural mai larg, cu aplicarea datelor din limbile înrudite.

BDD-A28162 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Dacă pornim de la ipoteza că rom. *mătură* este un cuvânt autohton, – aceasta fiind, în viziunea noastră, cea mai plauzibilă soluţie etimologică dintre cele înaintate până în prezent, – atunci trebuie să căutăm teme identice din punct de vedere etimologic în limbile indoeuropene. Însă nici concordanţele stabilite la nivel indoeuropean nu totdeauna pot limpezi etimologia. Totuşi ele permit să se tragă unele concluzii despre vechimea cuvântului, răspândirea lui anterioară atestărilor ş.a.m.d. Mai rar însă concordanţele reflectă un conţinut intern mai vechi al cuvântului [12, p. 193]. Cu toate acestea, concordanţele ar permite să stabilim cronologia mai exactă a cuvântului cercetat, relaţiile formale şi semantice mai vechi, inclusiv relaţiile cu lumea extralingvistică, familia sa de cuvinte la momentul formării sale ş.a.

4.2. Cum s-a arătat mai sus, originea cuvântului *mătură* nu poate fi explicată nici ca moştenire din latină, nici prin împrumut din slavă. În literatura de specialitate s-a vorbit despre o apropiere semantică între cuvântul românesc *mătură* şi corespondentul său **metŭla* din limbile slave. După unii cercetători, acesta ar fi unul dintre cuvintele pătrunse în romanica orientală din protoslavă. Adevărat este că sub aspect semantic cuvintele corespunzătoare din limbile slave sunt mai apropiate de rom. *mătură*, după corespondentul din albaneză *nétullë, nétull, -a*. Însă la fel de însemnate pentru limpezirea structurii interne şi a etimologiei sunt şi concordanţele acestuia din limbile baltice.

4.3. În limbile slave reflexele substantivului **metŭla* din protosl. **metula* au semnificaţia „târn", „mătură", iar în unele dintre ele apare cu înţelesul „vergea, nuia, nuieluşă" [Vasmer, p. 610], păstrând în structura sa internă relaţia cu materia primă din care era confecţionată, relaţie, aşa cum s-a arătat mai sus, prezentă şi în limba română.

În acest grup de limbi cuvântul derivat **metŭla* este pus în legătură cu verbul *metǫ, mesti* „a arunca, a (a)zvârli"; „a mătura", cu referire la semantica căruia M. Vasmer remarcă faptul că în toate limbile slave înţelesul „a mătura" este unul secundar, cel iniţial fiind „a roti, a învârti; a arunca, a lansa". [Vasmer, p. 611], Mai mult, în primele sale atestări în textele religioase el traduce pe gr. *σαρόω*, *σαίρω* „a mătura" [*ibid.*].

Deci corespondentul slav **metŭla* este un derivat format de la verbul de acţiune din slava comună *metǫ, *metti > mesti* – cuvinte pentru care putem extrage baza derivativă *met-* „a roti, a învârti; a arunca, a lansa".

La rândul său, verbul *metǫ, mesti* este înrudit cu *meču, metati,* înţelesul primar al căruia este „a roti, a învârti", „a arunca" şi care alternează cu sl.bis. *motati sen* „agitari" („a (se) agita, a (se) zbate") [Vasmer, p. 614], prezent în toate limbile slave. Datele din acest grup de limbi ne permit să extragem pentru verbele în cauză radicalul *met-* : *mot-* cu următoarea evoluţie semantică: „agitari"/ „a (se) agita, a (se) zbate" → „a roti, a învârti [într-un fel anume]" → „a roti, a învârti aruncând" → „a arunca" → „a mătura". Format de la baza *met-* cu ajutorul sufixului *-ul-,* deverbativul *metula (met-ul-a)* a ajuns să desemneze obiectul prin agitarea căruia se curăţa o suprafaţă, adică „se aruncă" ceea de ce trebuie curăţită. Prin urmare, în limbile slave evoluţiile din cadrul grupului lexico-semantic al lui **metŭla* sunt limpezi.

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Potrivit datelor din grupul de limbi slave, baza derivativă *met-* / *mot-* era destul de productivă. În acest sens cf.: rus. *meteli* sb. „fulguială", „coromâslă"; sloven. *metúlj* sb. „fluture", rus. *mot* sb. „şuviţă de păr, coadă", „jurubiţă, scul", *motýli* sb. „larva ţânţarului", dial. „molie", dar şi rus. *motór* sb. „ciomag, bâtă, drughină" (cu alt vocalism) ş.a. [ibid.]

Aşadar, în limbile slave de la baza verbală **met-* / **mot-* „a (se) agita, a (se) zbate"; → „a roti, a învârti" → „a arunca prin a roti, a învârti" → „a arunca" – „a mătura" s-a format derivatul *met-ŭl-a* prin care era desemnată realia obiectul prin agitarea căruia se curăţa o suprafaţă aruncându-se gunoiul, praful. Respectiv, *metŭla* ar fi obiectul care, fiind agitat, mişcat prin rotire, aruncă (gunoiul). Prin urmare, *mătura* ar fi o unealtă „aruncătoare". În acest context cf. lat. *matara, ae* (*matari, is*) s.f. – un galicism prin care era desemnată darda, suliţa, lancea, respectiv, arma de atac care, fiind mânuită, se arunca în ţintă, adică „armă aruncătoare". E de presupus că în limba galilor *matara* s-a format de la o bază identică, cuvântul având o structură similară. Apropiat de acestea, *mătură* din română pare să se fi format după acelaşi model derivaţional nu numai cu cuvântul slav, dar şi cu galicismul *matara* „lance".

5.1. Ar fi de observat că în cercetarea românescului *mătură* mai puţin s-a apelat la materialul de limbă baltic. Or, în acest grup de limbi avem câteva cuvinte care pot fi apropiate sub aspect lexico-semantic de rom. *mătură* şi familia sa de cuvinte. Mai mult ca atât, apelativul *mătură* este unul dintre cuvintele care dovedeşte eficienţa aplicării metodei comparaţiei cu limbile baltice în vederea identificării elementelor de substrat din limba română, dar, se pare, şi a celor din primele secole ale erei noastre, de până la formarea limbii române. Înseşi aplicarea metodei comparaţiei cu limbile baltice serveşte ca dovadă că elementul comparabil (în cazul nostru *mătură*) ţine de substratul limbii române, fapt ce se explică prin originea comună indoeuropeană şi contactele de vecinătate. În cazul balticilor contactele trebuie considerate mai vechi şi tot atât de vechi ca cele cu protoslavii.

Faptele baltice ce corespund rom. *mătură* şi realiei (realiilor) desemnate prin cuvântul dat, la fel ca cele slave, aduc date privitoare la constituirea sa originară întregindu-i imaginea ei culturală. Ele pun în evidenţă aspecte formale şi semantice ale concordanţelor, precum şi relaţii mai vechi în cadrul grupului lexico-semantic examinat.

5.2. Elemente de vocabular comparabile cu rom. *mătură* avem în toate cele trei limbi baltice. Însă, aşa cum s-a arătat în literatura de specialitate, reflexele baltice sunt formate de la acelaşi radical, dar cu grade de vocalizare diferite: *mat-*/*met-* (situaţie similară limbilor slave).

Astfel, de cuvântul *mătură* din limba română vom apropia pe let. *matara* sb. „vargă, nuia flexibilă, mlădiţă", „cravaşă, vergea"; „prăjină, drug subţire"; pe *matars* sb. „ciomag, retevei", pe *mets* sb. „grămadă de grâu" şi pe *mats* sb. „păr, chică, ciuf; cosiţă". Din lituaniană vom apropia pe *mãtaras* sb. „obiect cu care se loveşte, se bate; băţ, nuia, vergea", „par, stâlp", (bot.) „lujer"; „funie, frânghie"; (reg.) „vârtelniţă; depănătoare", (pop.) „om uşuratic, flutură-vânt"; pe *matãras* sb. „fus (de tors)", „roată de tors", „vârtelniţă (de răsucit frânghia)", apoi derivatele verbale *matarúoti* „a clătina, a purta de colo-colo", „a da din … (mână, fus etc.)", „a depăna, a scului; a înfăşura"; „a mesteca"; „a oscila";

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

„a balansa, „a mişca, a (se) legăna”, „a (se) bălăbăni”; „ a flutura, a agita”,; „a îndepărta; a goni, a alunga”, şi *mataškúoti* „a balansa, a se bălăbăni”, „a flutura, a da din…”, „a depăna”, *mastýti* „a împleti”, „a urzi”, „a depăna, a înfăşura”; „a împletici”; „a coase”, (tot aici cf. : *maskatúoti* „a agita, a amesteca; a (se) bălăbăni; a depăna, a da din … (picioare etc.); *mãstymas* „împletit, împleticit; urzit”; ş.a.). Din prusiana veche drept concordanţă vom aduce doar substantivul *metis* „aruncătură, aruncare, (a)zvârlitură” [aruncătoare ?] [Fraenkel, I, p 414; Lyberis, p. 405, 406; Vasmer, p. 614, 664].

Sub aspect etimologic, faptele baltice de mai sus sunt puse în relaţie cu verbele de mişcare *mętu, mest* din letonă şi *metù*, *mèsti* din lituaniană cu semnificaţiile „a arunca, a (a)zvârli, a îndrepta (spre…), a orienta” [Fraenkel, p. 414; Vasmer, p. 614, 664], care reflectă limpede semantica bazei derivative mai vechi a concordanţelor baltice.

Pentru faptele de limbă baltice vom reconstrui evoluţia lexico-semantică: let. *mętu, mest*, lit. *metù*, *mèsti* „a arunca, a (a)zvârli, a îndrepta spre…, a orienta” → prus.v. *metis* „aruncătură, aruncare, (a)zvârlitură”, → let. *matara* „vargă, nuia flexibilă, mlădiţă”, lit. *mãtaras* „obiect cu care se loveşte, se bate; nuia, vergea, băţ”, *matãras* „fus”. → lit. *matarúoti* „a clătina, a purta de colo-colo”, „a da din…, a mişca, a legăna”; „a (se) bălăbăni”. Înrudit cu cele examinate mai sus, sunt verbele *mataškúoti* „a balansa, a se bălăbăni”, „a flutura, a da din…”, „a depăna”, *mastýti* „a împleti, a împletici”, „a urzi”; „a coase”.

Prin urmare, în cadrul grupului dat de cuvinte evoluţia semantică, pe care o putem stabili, porneşte de la treapta [a mişca prin] „a arunca, a (a)zvârli, a îndrepta spre…, a orienta” → [a mişca prin] „a clătina, a (se) purta de colo-colo”, „a da din…, a (se) legăna”; „a (se) bălăbăni” – semnificaţii ce pun în evidenţă particularităţi proprii acţiunilor la care servesc obiectele *matara* „vargă, nuia flexibilă, mlădiţă” (= cea ce se mişcă, se clatină, se poartă/se mişcă de colo-acolo, se agită), *metis* „aruncare, aruncătură, (a)zvârlitură”, *mãtaras* „obiect cu care se loveşte, se bate; nuia, vergea, băţ” [acesta trebuie să fie mişcat şi orientat asupra obiectului care suportă acţiunile date], *matãras* „fus” [ceea ce este purtat de acolo-acolo, pentru ca, în timp ce se leagănă, pe el să se răsucească firele]. Or, toate aceste realii sunt supuse mişcării orientate în a atinge scopul propus cu obiectul-unealtăbine mânuit.

Ar fi de remarcat că segmentul de evoluţie ce porneşte de la substantivele *mãtaras* „obiect cu care se loveşte, se bate; băţ, nuia, vergea”, *matãras* „fus” cu derivatul verbal *matarúoti* „a da din…, a mişca, a legăna”; „a (se) bălăbăni” corespunde românescului *mătură – a mătura* însă cu înţelesuri formate pe teren propriu, cu „colorit naţional propriu”. În linii mari, între *mãtaras/matãras* şi denominativul *matarúoti* avem acelaşi segment de evoluţie pe treaptă secundară ca între *mătură* şi *a mătura* din limba română.

Ar mai fi de observat că faza de evoluţie *metis* „aruncătură, aruncare, azvârlitură” ce desemnează tipul acţiunii, pus în relaţie cu *metù*, *mèsti* „a arunca, a (a)zvârli, a îndrepta spre…” sugerează faza care a produs desemnarea unor obiecte „aruncătoare” realizată în letonă prin *matara* „mlădiţă, vargă, nuia flexibilă”, iar în lituaniană prin *mãtaras* „obiect cu care se loveşte, se bate; nuia, vergea, băţ” şi *matãras* „fus” – fază evoluată, la care pot fi raportate galicizmul *matara* „lance”, rom. *mătură* ş.a. (ca obiecte care, fiind agitate într-un fel anume, se aruncau).

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Pentru structura internă a rom. *mătură* corespondentele baltice sunt importante dat fiind caracterul lor arhaic. Chiar şi în cazul cuvintelor examinate în prezentul articol se reliefează relaţii străvechi ce reflectă felul de a percepe şi interpreta lumea din jur, gradul de conservare a datelor mai vechi, care pot fi explicate, în ultimă instanţă, prin mentalităţi diferite ce formează specificul naţional şi local.

În final, vom observa că faptele de limbă comparabile cu rom. *mătură* au evoluat după modele lexico-semantice similare, potrivit condiţiilor geografice şi de trai. Iar relaţiile dezvoltate de unităţile lexicale din limbile slave şi baltice ne permit să presupunem că şi rom. *mătură* în perioada sa de formare s-a încadrat într-un câmp lexico-semantic asemănător.

Prezentul articol trebuie considerat ca prima parte a unei cercetări mai largi a apelativului *mătură* din limba română. Aceste şi alte aspecte sub care vor fi analizate faptele de limbă prezentate în articolul de faţă, vor fi propuse spre publicare într-un alt număr al revistei de faţă.

Referinţe bibliografice

1. Gh. Mihăilă. *Contribuţii la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*. EAR, Bucureşti, 2010. – 317 p.

2. Gh. Mihăilă, *Langue et culture roumaines dans l'espace sud-est européen*. EAR, Bucureşti, 2001. – 714 p.

3. N. Raevschi. *Etimologii şi alte studii de lingvistică*. Chişinău 2006. – 304 p.

4. *Istoria limbii române*. Vol. II. Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1969. – 464 p.

5. Stuart E. Mann. *An Albanian Historical Grammar*. HELMUT BUSKE VERLAG, Hamburg, 1977.

6. *Fjaior i gjuhës shqipe*. Tiranë, 1954. – 648 p.

7. I.I. Russu. *Elemente autohtone în limba română*, Substratul comun româno-albanez. Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1970. – 269 p.

8. Gr. Brâncuş. *Introducere în istoria limbii române*. Ed. A II-a. Bucureşti: Editura Fundaţiei *România de Mâine*, 2005. – 116 p.

9. A. Мейе. *Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков*. Государственное социально-экономическое издательство. Москва-Ленинград, 1938. – 510 с.

10. Gr. Brâncuş. *Vocabularul autohton al limbii române*. Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983 – 197 p.

11. Th. Capidan, *Meglenoromânii*. Vol. III. Dicţionar meglenoromân. Bucureşti, 1935. –188. p.

12. Thache Papahagi. *Dicţionarul dialectului aromân*. General şi etimologic. Editura Academiei Republicii Populare România, Bucureşti, 1963, – 1264 p.

13. V. Florea. *Plante medicinale*. Editura „Cartea moldovenească", Chişinău, 1982. – 335 p.

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)

Surse:

1. DEX – *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a. UNIVERS ENCICLOPEDIC, Bucureşti, 1996. – 1192 p.

2. DLR – *Dicţionarul limbii române*. Serie nouă. Tomul VI. Litera M. EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA Bucureşti, 1965-1968. – 9644.

3. MDA – Mic dicţionar academic. A-Me. Bucureşti, 2010. – 3200 p.

4. SDE – Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti. Redacţia principală a Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti, Chişinău, 1978. – 680 p.

5. ALRR.Bas., IV – Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria. Vol. IV, F.E.-P. „Tipografia Centrală", Chişinău 2003. – 344 p.

6. ALM II – Atlasul lingvistic moldovenesc, vol. II. „Cartea Moldovenească", Chişinău, 1973.

7. DD – Dicţionar dialectal (cuvinte, sensuri şi forme). Vol. III. Chişinău, „ŞTIINŢA" 1986. – 251 p.

8. TD – Texte dialectale. Vol. II, partea I. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM): Editura „ŞTIINŢA", Chişinău, 1971. – 303 p.

9. Vasmer – Макс Фасмер. Этимологический словарь русского языка. В четырех томах. Издание второе, стереотипное. Том II. Москва: „Прогресс", 1986. – 672 с.

10. Fraenkel – Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Band I, Heidelberg, 1962, p. 414.

11. Lyberis – Antonas Lyberis. *Lietuvių-rusų kalbų žodinas*. *Литовско-русский словарь*. Vilnus, 2001.

BDD-A28162 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:29 UTC)